

ДІАСПОРА у зх. історіографії термін «Д.» (від грец. — розсіяння) найчастіше застосовують до євр. етносу, представники якого в 6 ст. до н. е. були виселені з тер. Палестини; у сучас. укр. науці — до етніч. груп, що мешкають поза межами своєї етніч. тер. і мають різний ступ. самоорганізації. Іноді розрізняють поняття «еміграція», «імміграція» та «Д.», враховуючи відсутність або наявності громадянства країни поселення. Найбільші Д. у світі — євр., вірм., китай., грец., укр., рос. та ін. Різноманітні тлумачення поняття «укр. Д.» можна узагальнити у досить широких визначеннях: «українці (особи укр. походження), які проживають за межами України» або «зарубіжні (закордонні) українці». Кількість українців чи осіб укр. походження поза Україною нині становить від 12-ти до 20-ти млн осіб. Цифра приблизна через низку причин, гол. серед яких — способи обрахунку в різних країнах під час переписів насел. і значна кількість нелегал. емігрантів. У різні істор. періоди кількість українців поза Україною змінювалася. Зокрема, за даними ЕУ, 1932 поза межами укр. нац. тер. знаходилися 6 млн українців (13,5 % заг. кількості). До них віднесено насел. укр. етніч. земель у складі Польщі (Галичина, Холмщина, Підляшшя), Угорщини (Закарпаття), Румунії (Буковина, Бессарабія, Добруджа, Молдова) та українців, які мешкали поза етніч. землями — у Югославії (в Бачці та Словенії від 18 ст., Боснії від кін. 19 ст.), Франції та Чехії (від кін. 1-ї світової війни). Укр. Д. поділяють на зх. і сх. (термін вперше використано на 1-му Конгресі українців 1992), хоча такий поділ викликає заперечення деяких дослідників. Іноді до Д. відносять також українців, які мешкають на укр. етніч. землях (або були переселені з них у глибокі країни), що знаходяться в межах кордонів сусід. з Україною держав — Росії, Білорусі, Молдови, Польщі, Словаччини, Румунії, Угорщини. Розрізняють соц.-екон., політ., демогр., реліг., соціокультурні та ін. причини переселення. Українці виселялися з рідних земель примусово (див. [Депортація](#)) і добровільно починаючи від 18 ст.

Стосовно зх.-укр. Д. заг.-визначним є поняття «хвиля» укр. масової еміграції, яких загалом нараховують чотири. Перша — від кін. 19 ст. до 1-ї світової війни, коли переселенці переважно з тер. Закарпаття, Буковини, Галичини та незначна кількість українців з підрос. України у пошуках кращого життя виїжджали до Канади, США, Аргентини й ін. країн. 1891–1914 та з поч. 1-ї світової війни з укр. земель виїхало від 800 тис. до 1 млн переселенців. Друга «хвиля» масової еміграції розпочалась після завершення 1-ї світової війни. Більшість емігрантів, серед яких переважали учасники Визв. змагань 1917–21, виїжджали до країн Європи — у Чехо-

Словаччину, Францію, Німеччину, Італію, Польщу тощо. У країнах поселення вони організували політ. організації та культурні осередки, що включали наук. установи, навч. заклади, видавництва, друк. органи, музеї та ін. Одночасно в 1920-х рр. відбувалося переселення частини селян із зх.-укр. земель до Канади, Аргентини, Бразилії, Уругваю, Парагваю. У цей період до країн Європи та Америки виїхало бл. 1,7–1,8 млн українців. Третя «хвиля» масової еміграції на Захід під час і після 2-ї світової війни зумовлена переважно політ. причинами. Від 1945 до поч. 1950-х рр. бл. 250 тис. укр. емігрантів перебували у т. зв. таборах для переміщених осіб, створених в амер., великобритан. і франц. окупац. зонах Німеччини та на тер. Австрії. На поч. 1950-х рр. почалося переселення більшості їх мешканців до США, Канади, Австралії, Аргентини, Бельгії, Франції, Великої Британії та ін. країн. Національно свідомі представники цієї «хвилі» у країнах поселення створили політ. і громад. організації, наук. установи, товариства й навч. заклади, систему українознав. серед. освіти (суботні та недільні школи українознавства), музеї, архіви, видавництва тощо, а також заснували організац. надбудови — КУК, УККА, Світ. конгрес українців та ін. Четверта «хвиля» еміграції на Захід, яка розпочалася у серед. 1980-х рр., триває донині. Її поява пов'язана у першу чергу зі склад. соц.-екон. ситуацією в Україні, відкритістю укр. кордонів. Заг. кількість представників — від 2-х до 7-ми млн. Частина представників четвертої «хвилі» перебуває у країнах поселення нелегально або планує повернення на батьківщину. Вони оселилися у Пд. (Португалія, Греція, Іспанія, Італія), Центр. (Чехія, Словаччина, Польща), Зх. (Німеччина, Велика Британія, Нідерланди) Європі, Канаді, США. Українці працюють навіть у Китаї, Лаосі та В'єтнамі. На відміну від попередніх, у четвертій «хвилі» більшість складають жінки (особливо серед нелегалів); значна частина у побуті російськомовна, має високий рівень освіти. У цьому середовищі існують організації (напр., Союзи українців Греції, Португалії, Іспанії), свої період. вид., радіо- та телевізійні програми. Частина її представників впливається до існуючих громад., церк., жін., освіт. й ін. організацій, наук. установ, створених поперед. «хвилею», а також діє у влас. організаціях, зокрема «Четверта хвиля». Зх. Д. у силу різних причин неоднорідна — її представники належать до різних реліг. конфесій, політ. партій і організацій, різних генерацій як через природну зміну поколінь, так і внаслідок напливу нових іммігрантів.

Формування сх. Д., що також відбувалося протягом тривалого періоду, пов'язане з добровіл. і примус. переселеннями, а також з проживанням українців на своїх

етніч. землях (Курщина, Воронежчина, Берестейщина та ін.). В остан. третині 19 — на поч. 20 ст. до Сх. Росії виїхало бл. 2 млн українців. На поч. 1890-х рр. це були переселенці зі Сх. Галичини та Буковини, під час Столипін. реформи — з Наддніпрянщини. Значну кількість українців переселено на Далекий Схід, у Сибір, Поволжя та ін. регіони Росії в 1920-х рр. (понад 140 тис. осіб). Продовжилися переселення внаслідок колективізації та голодомору в 2-й пол. 1920-х — 1-й пол. 1930-х рр. (бл. 2,9 млн осіб осіли у Поволжі та на Уралі). Частина насел. України виселена з політ. причин напередодні й після закін. 2-ї світової війни. У 1950–70-х рр. під час освоєння цілини частина насел. переселилася на тер. Казахстану. За даними перепису насел. 1989, поза Україною на тер. СРСР мешкало до 7-ми млн українців. Однак ці дані не можна вважати точними, оскільки у деяких регіонах українців змушували змінювати національність (Берестейщина), або зміна національності була викликана ін. причинами. Процеси асиміляції продовжуються і в сучас. Росії, де за переписом 2002 мешкало лише 2,9 млн українців, що свідчить про свідому зміну національності частиною осіб (за переписом 1989 — 4 млн 363 тис. українців). Станом на 2008 найбільше українців мешкає на тер. Росії (від бл. 3-х до 5-ти млн), Казахстану (від 896-ти тис. до 2,4 млн), Молдови й Придністров'я (600–650 тис.), Білорусі (290–500 тис.) та ін. пострад. країн. Тут діють укр. нац. об'єднання, зокрема у Росії — Об'єднання українців і Федерал. нац.-культурна автономія «Українці Росії». Сх. Д. нині потребує знач. держ. підтримки від України в організації укр. освіти, преси та ін. засобів інформації, наук. життя, громад. організацій.

Для зв'язку із зарубіж. українцями започатк. держ. програми «Українська діаспора на період до 2000 року» (затв. КМ України 22 січня 1996), «Закордонне українство» (діяла до 2005), прийнято закон про зарубіж. українців. В Україні діють Держ. комітет з питань національностей і міграції, Упр. у справах укр. Д., відділ освіти Д. Міністерства освіти й науки України, Укр. всесвітня координац. рада, товариство «Україна-Світ». Проходять Всесвітні форуми українців; різні аспекти взаємовідносин між Д. та Україною обговорюють на засіданнях Світ. конгресу українців, що координує діяльність зх. і частини сх. Д. (комісії та ради конгресу включають представників різних укр. організацій з багатьох країн). Наукові дослідження укр. Д. як явища в Україні розпочалося з набуттям незалежності 1991. До того подібні дослідж. проводили історики та соціологи, які мешкають поза Україною (О. Войценко, Л. Винар, О. Воловина, В. Ісаїв, М. Куропась, В. Маркус, В. Маруняк, М. Марунчак, М. Мушинка та ін.), а також у діаспор. наук. інституціях та організаціях — УВАН у Канаді й США, Укр. істор. товаристві, Укр. соціол. інституті (Нью-Йорк), Центрі дослідж. еміграц. преси Кент. університету, Центрі дослідж. історії імміграції Міннесот. університету (усі — США), Канад. інституті укр.

студій, НТШ та ін. В Україні видані ґрунтовні дослідж. В. Євтуха, К. Кейданського, Б. Лановика, І. Срібняка, В. Трощинського та ін. Над питаннями вивчення Д. працюють співроб. Інституту політ. та етносоц. дослідж. НАНУ й ін. наук. установ і університетів.

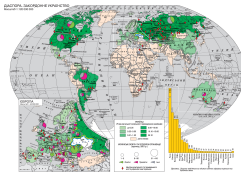
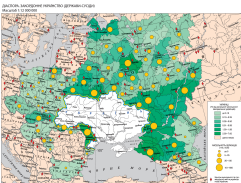
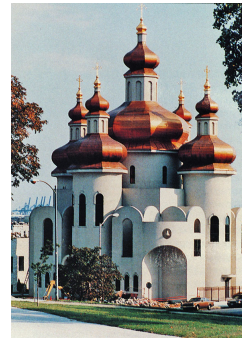
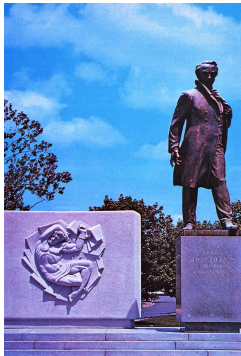
Рекомендована література

1. Бачинський Ю. Українська еміграція в Сполучених Штатах Америки. Л., 1914;
2. К., 1994;
3. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1. Прага, 1942;
4. Л.; Кент; Острог, 2008;
5. Ч. 2. К., 1999;
6. Українці в Австралії. Матеріали до історії поселення українців в Австралії. Мельборн, 1966;
7. Ukrainians in the United States. New York, 1970;
8. Українці в американському та канадському суспільствах: Соціол. зб. Джерзі-Сіті, 1976;
9. Ukrainians in North America. A Select Bibliography. St. Paul; Toronto, 1981;
10. М. Marunchak. The Ukrainian Canadians. A History. Winnipeg; Ottawa, 1982;
11. Маруняк В. Українська еміграція у Німеччині і Австрії по другій світовій війні. Мюнхен, 1985. Т. 1;
12. К., 1998. Т. 2;
13. М. Kuropas. The Ukrainian Americans. Roots and aspirations. 1884–1954. Toronto; Buffalo; London, 1991;
14. Євтух В. Б. Концепція етносоціального розвитку США і Канади: типологія, традиція, еволюція. К., 1991;
15. Зарубіжні українці. К., 1991;
16. Заставний Ф. Українська діаспора. Л., 1991;
17. The Refugee Experience: Ukrainian Displaced Persons after World War II. Edmonton, 1992;
18. Винниченко І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-геогр. нарис. Ж., 1992;
19. Трощинський В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і суспільно-політичне явище. К., 1994;
20. Трощинський В., Швачка О., Попок А. Еміграційний потенціал осіб українського походження та вихідців з України – жителів Республіки Казахстан: Аналіт. звіт про проведене соціол. дослідж. К., 1998;
21. Аза Л., Швачка О., Попок А. Українці Румунії: сучасний стан та перспективи етнокультурного розвитку. К.; Р., 1999;
22. Попок А. Українські поселення на Далекому Сході: істор.-соціол. нарис. К., 2001;
23. Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади: Матеріали спільних конференцій. Едмонтон, 2002;

24. Качараба С. Еміграція з Західної України (1919–1939).
Л., 2003.

А. Є. Атаманенко

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Діаспора / А. Є. Атаманенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-26340>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).